

cepció ja S. xi, S. xv, etc.); 3.ª acc., 1378.

Com a instrument de tortura ganxut apareix ja repetidament en les *VidesR.*: en la *Vida de St. Ignasi*: «En Trayà dix als seus ministres: —Peceyats-li lo seu cors ab *arpes* de fe<r>re, e après vos li metets sal en les nafres», f° 61r2, n. 34; en un altre passatge, traduïnt «ungulis toto corpore lacerati»: «los fé greument turmentar ab *arpes* de ferre», f° 197v. També des dels orígens literaris fins a la fi de l'Edat Mitjana va apareixent com a nom de diversos instruments ganxuts o rasclejants, això últim en el cas de l'arpa de ferro de pastera (S. xiv): en aquest mateix o en un d'anàleg el més antic que recull *AlcM*, de 1055; en el S. xiv n'hi ha ja uns quants derivats designant diverses menes de ganxos o eines ganxudes: «unes postz ab ses cordes e ab los +*arpiachs* del ferr» en doc. rossellonès de 1311, «duos +*arpechs*» en un altre de 1386, Alart, *InuLCat*.

Es ben possible que en algunes de les formes acabades de citar (i fins en les del tipus *arpiots*, *àrpiés* i *arpelles*) se sumessin amb el germanisme prolongacions dels mots llatins *IRPEX*, *-ICIS*, *-ERPICA* (*REW*, 4142, it. *erpice*, etc.), i no descartem tampoc la possibilitat que en el basc lab. *harpa*, bisc. *erpe* 'grapa, arpa, urpa' («klaau», Uhlenbeck, *Vgl. Lautl. d. bk. Dial.*, p. 6) s'hagi perpetuat quelcom d'aborigen que vagi contribuir alhora al descabdellament de la família en el romànic pirinenc; això, però, és insegur i les formes basques podrien venir enterament de font romano-germànica.

En romànic mateix l'origen d'aquesta família és predominantment, o del tot, germànic, veg. Gamillscheg, *Rom. Germ.* i, 197; Baist, *ZRPb.* v, 233ss.; *DCEC* i, 273b. No hi ha, doncs, separació etimològica amb el nom de l'instrument musical *arpa*, de forta tradició germànica, per més que, amb aquest sentit, aparegui *harpa* ja en el llatí tardà (S. v), però allí també com a manlleu del germànic occidental. En el fons es tracta d'una translació semàntica des del rasclé i eines ganxudes anàlogues, fundada sobretot en la comparació de les moltes cordes de l'arpa amb els molts ferros paral·lels dels rasclé, i alhora en la forma triangular i quasi punxeguda en què termina l'instrument musical.

Aquest el documenta *AlcM* des de 1378, i apareix ja diversos cops en el *Tirant* de Martorell: «les nostres mans no són vehades de sonar *arpa* ni sturments», «los huns sonen laüt, los altres *arpa*» (Ag. II, 105, 230); OPou: «*harpa*: psalterium» (després de *lo organista*, etc., *ThPu.*, 168). El mot germànic era estrany al gòtic, i al castellà va passar-hi des del francès, com es veu per la conservació de l'aspiració de la *h* (documentada indirectament per la grafia castellana medieval *jarpa*, Ss. xiii-xv: Castro, *RFE* i, 99) i també pel fet que el castellà només el prengué com a instrument musical.

En canvi les llengües de França li donen significats tan amplis com els catalans: oc. ant. *arpa* 'rasclé, àrpiés', fr. *harpe* 'grapa, arpa', *harper* 'aferrar', 'esqueixar'. La variant formativa *àrpiés* (cf. supra) la trobem ja en el S. xvi: «un palador de paila

<= *payla*> bo ab duas *àrpiés*» en un inventari d'Igualada de 1564 (*BDLC* xvi, 103), també en el *DTO*. desde 1650: ¹ hi ha variant *àrpiques* entre altres llocs a la Seu d'Urgell, que, junt amb les formes rosselloneses en *-ecs* i *-iacs* citades supra, comprova la superposició suggerida amb el ll. *IRPEX-ERPICA* i el seu grup, superposició que no degué ser estranya a la formació del tipus en *-ies*; també poden presentar rastre d'aquesta term. d'origen complex formes com *àrpiots* (Trempt) o *arpiés* (en diverses comarques del Princ.) o *arpiots*, que hi és bastant general, com sigui que en lloc d'aquest també se sent molt, cap al Nord, *arpiots*: «la tornallera no es llaura», em deien a Arcavell (sortida d'Andorra), «es cava amb uns *arpióts*» (1936); *arpiat* '(blat) passat pel rasclé', Miquel Agustí, a. 1617.

Arpa parlant de les grapes, armades d'urpes, dels animals, que *AlcM* assenyalava des de faules del S. xvi, ve a ser ja el sentit que té en el passatge de les *Col·lacions* o *Ajustaments* del S. xv recollit pel *DBal.*, on es tracta del diable, incloent-hi confosa la idea dels ganxos amb què lacera els condemnats. Amb aquest sentit no és popular avui en el parlar barceloní, però segueix essent-ho, ell i els seus derivats, en parlars de tot el domini lingüístic: «pobre pagès que cau en les llurs *arpes*: si no hi deixa pell, hi deixarà pèl», JSegura (*A Estones Perdudes*, p. 96, que reflecteix el parlar de Sta. Coloma de Queralt); val. merid. «les fagines ho agarraven en les *arpetes*» a la V. de Guadalest (Benimantell, 1963); mall. *arpa* 'urpa' (*BDLC* xiii, 95) i parlant de les *arpes* de la moixeta en P. d'A. Penya (veg. cita de la seva *Po. Pop.*, s. v. *moixeta*); eiv. «*arpa*: zarpa», PzCabrero; en la dita proverbial menorquina «qui té *arpes* que les tregui» (Camps Merc., *Folkl. Men.* i, 301), i el derivat «*arpades*: rapinyades, toc amb ses unglés» (Ferrer Guinart, *Rond. Men.*, 212), comparable amb *arpat* rossellonès: «les mosteles eren nombroses / i, siguent més grosses que els rats, / se creien, amb quatre *arpat*s, / d'en fer estassades afroses», Saisset (*Catalanades*, p. 197).

Si en cat. central, o almenys en l'ús ciutadà dins aquest, *arpa* ha caigut en decadència és primordialment perquè l'ha substituït *urpa*, producte d'un encreuament entre *arpa* i *ungla*, encreuament majorment explicable pel fet que el ll. *ungla* s'usava en aquest sentit, i sovint ell i el cat. arcaic *ungla* apareixen combinats amb *arpa* o *arpejar* en la mateixa frase, veg. infra, *VidesR.*, ex. d'*arpejar*.

Ha persistit, però, en alguns usos especials, en particular el figurat de *gent de l'arpa* aplicat als que roben o afanen, i en general a gent de mala vida, que hom assenyalava viu sobretot a les Illes i a l'Empordà, però que també haurà tingut curs, almenys fins fa poc, a Barcelona: barriada del *Camp de l'Arpa*, abans d'arribar al Clot i el Guinardó, que a primers del nostre segle era encara terra suburbial i amb gent de fama dubtosa; *tocar l'arpa* 'robar', Lab. 1839.

Donat l'ample arrelament i productivitat d'*arpa*, no és estrany que, en introduir els escriptors del nostre Renaixement, en l'ús literari general, la figura mitolò-